

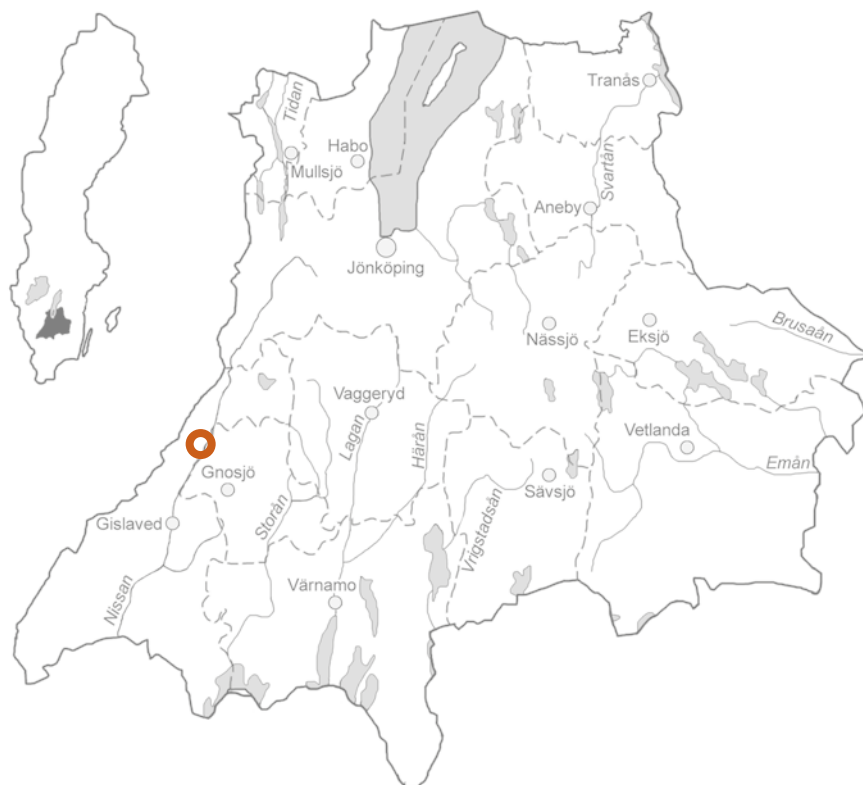
Blästplats vid Isaberg

Arkeologisk utredning, steg 2, inför detaljplanearbete vid Isabergstoppen inom fastigheterna Vik 1:97, Bjärsved 5:40 och Alabo 3:1, Norra Hestra och Öreryds socknar i Gislaveds kommun, Jönköpings län

Blästplats vid Isaberg

Arkeologisk utredning, steg 2, inför detaljplanearbete vid Isabergstoppen inom fastigheterna Vik 1:97, Bjärsved 5:40 och Alabo 3:1, Norra Hestra och Öreryds socknar, Gislaveds kommun, Jönköpings län

Jönköpings läns museums dnr: 2021-148
Länsstyrelsens dnr: 431-5192-2021

Rapport, foto och ritningar: Anna Ödeén
Rapportgranskning: Mikael Nordström
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Distribution: Digital pdf

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>.

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor, Geografiska Grunddata samt Geodata (FUK) är återgivna enligt tillstånd: Fastighetskartan © Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833, nr MS2012/03742 samt dnr i2012/1091. Terrängkartan, samt GSD–Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2022

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Målsättning och metod	7
Topografi	8
Fornlämnings- och kulturmiljö	8
Tidigare undersökningar	10
Resultat	10
Sökschaktning	10
Provrutsgrävning	12
Möjlig fornlämning, Id 2 från AU steg 1	13
Lämningar efter kolning	14
Blästplatsen, L2021:8862	14
Fynd	16
Utvärdering av undersökningsplanen	16
Administrativa uppgifter	19
Referenser	20
Arkiv	20
Referenser på webben	20
Tryckta källor och litteratur	20

Bilagor

Bilaga 1. Plan med redan använda ytor	21
---	----

DEN UPPDRAGSARKEOLOGISKA PROCESSEN

Uppdragsarkeologin regleras av 2 kap. 10–14 §§ i Kulturmiljölagen samt genom direktiv och föreskrifter. Arkeologiska uppdrag indelas i flera etapper: arkeologisk utredning, förundersökning och undersökning. Processen syftar i första hand till att bevara fornlämningarna, vilket är grundtanken i kulturmiljölagen.

Arkeologisk utredning

Arkeologisk utredning brukar göras i två steg. Den första etappen, steg 1 (AU1), innebär att befintlig kunskap i form av arkivmaterial, äldre handlingar och historiska kartor samt litteratur och uppgifter om tidigare undersökningar sammanställs med syfte att se om fornlämningar berörs av arbetsföretaget. Därtill görs en fältinventering i syfte att lokalisera tidigare okända fornlämningar. Steg 2 (AU2) utgör den del som innebär markingrepp i form av sökschakt med grävmaskin och provrutsgrävning. Om det konstateras förekomst av fornlämningar så kan dessa, om de inte kan bevaras, gå vidare till en arkeologisk förundersökning.

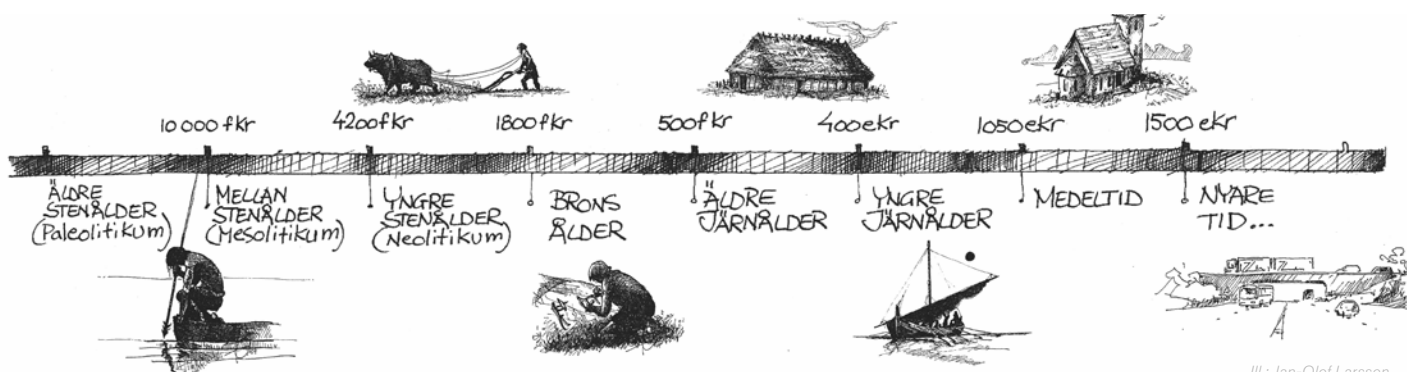
Arkeologisk förundersökning

En arkeologisk förundersökning (FU) syftar till att fastställa och beskriva fornlämningens karaktär, datering, utbredning och komplexitet samt att ta till vara fynd. Resultaten ska kunna ligga till grund för länsstyrelsens bedömning av kunskapspotentialen inför kommande beslut om tillstånd till ingrepp i en fornlämning. Förundersökningen ska också ge underlag för företagarens (exploatörens) vidare planering. Om fornlämningen efter förundersökning bedöms vara välbevarad och ha vetenskaplig potential går det vidare till nästa steg i processen - en arkeologisk undersökning.

Arkeologisk undersökning

En arkeologisk undersökning (UN) utförs med anledning av att en fornlämning behöver tas bort. Syftet med en arkeologisk undersökning är att dokumentera en fornlämning, ta till vara fornfynd, rapportera och förmedla resultaten för att skapa kunskap av relevans för myndigheter, forskning och allmänhet. Dokumentationsmaterialet och fynden ska bevaras för framtiden samt tolkas vetenskapligt och infogas i ett kulturhistoriskt sammanhang. Undersökningen innebär att hela eller delar av fornlämningen slutgiltigt tas bort. Efter att fornlämningen tagits bort är marken fri att exploatera ur fornlämningssynpunkt.

Mer information om den uppdragsarkeologiska processen finns på Riksantikvarieämbetets hemsida.

Ill.: Jan-Olof Larsson

Sammanfattning

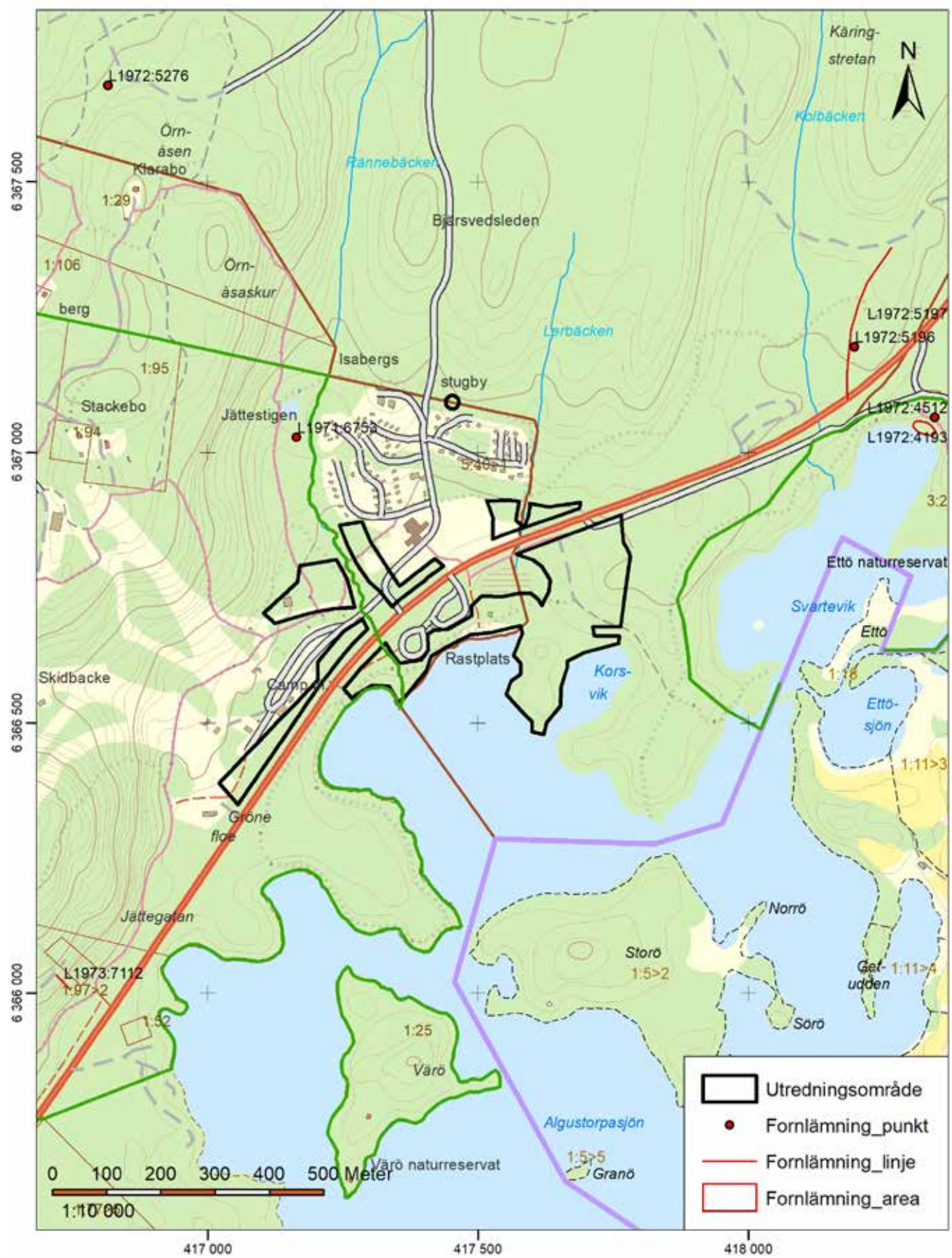
Stiftelsen Isabergstoppen planerar att anlägga ett nytt sportcenter med tillhörande parkeringplatser, hotell, lodger med mera. Med anledning av detta har Jönköpings läns museum genomfört en arkeologisk utredning, steg 2, genom sökschakts- och rutgrävning. Arbetet genomfördes hösten 2021.

Vid sökschaktningen påträffades en blästplats, L2021:8862 som innehöll en härd, ett slagghvarp och ytor med slaggförekomst. I varpet påträffades en bit förslaggad lerklining vilket visar att en blästugn bör ha stått på platsen. Blästplatsen är inte daterad, men bör höra hemma i järnålder eller medeltid och lämningen kräver därför fortsatta undersökningar om platsen skall exploateras.

Dessutom dokumenterades och registrerades två kolningsanläggningar och två områden med skogsbrukslämningar, samtliga innehållande kolbottnar efter resmilor. Dessa har tolkats som övrig kulturhistorisk lämning.

Vid rutgrävningen, som syftade till att finna spår efter stenålder i form av flinta eller slagen kvarts, framkom inget av intresse.

En möjlig fornlämning (Id 2) dokumenterades under den utredning, steg 1, som gjordes under våren 2021 (Vestbö-Franzén 2021). Ytan runt fyra möjligen resta stenar undersöktes inom ramen för denna utredning och vi anser att de kan avskrivas som eventuell grav.

Figur 1. Utdrag ur ekonomiska kartans blad 63E 6bN. Skala 1:10 000.

Inledning

I månadsskiftet oktober-november 2021 genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk utredning, steg 2, i ett område vid semesteranläggningen Isaberg Mountain Resort. Den aktuella ytan var 10 hektar stor och låg i socknarna Norra Hestra och Öreryd i Gislaveds kommun (figur 1). Anledningen till uppdraget var Stiftelsen Isabergstoppens planer på att anlägga ett nytt sportcenter i området med bland annat hotell, lodger och parkeringsplatser. Parallellt med detta arbete genomfördes också en utredning dnr 2021-240 som gällde planerna på ett nytt skidspår (Ödeén 2022).

Fält- och rapportansvarig för den arkeologiska utredningen var Anna Ödeén, antikvarie vid Jönköpings läns museum.

Målsättning och metod

Målsättningen med utredningen var att ta reda på om det fanns fornlämningar inom den aktuella ytan som skulle komma att beröras av det planerade byggnadsprojektet. Om så var fallet skulle dessa också, så långt möjligt, beskrivas och avgränsas.

Resultatet av utredningen skulle kunna användas av Länsstyrelsen för den fortsatta tillståndsprövningen samt som underlag för eventuella kommande arkeologiska insatser. Resultatet syftade också till att tjäna som underlag för Stiftelsen Isabergs fortsatta planering av byggprojektet.

För att nå denna målsättning har främst sökschaktsgrävning med grävmaskin och rutgrävning för hand använts som metod. Inom en mindre yta nyttjades också metalldetektor. För den digitala inmätningen användes en nätverks RTK och systemet Collector.

Figur 2. Exempel på den täta skogen som växte i delar av området.

Figur 3–6. Exempel på några av de ytor som redan var exploaterade.

Topografi

Det aktuella området låg på en sydsluttning ner mot Algutstorpasjön. Sjön var en utvidgning av Nissans vattensystem och bildade inom utredningsområdet båda vikar och näs. Landskapet, som var kuperat, låg på en höjd av 160 till 195 meter över havet. Till största delen bestod det av äldre blandbarrskog, men i området runt motionsslingan i nordöst bestod det mer av en yngre tallplantering med inslag av björk och lärk. Där var skogen också ställvis mycket tät (figur 2). Jordarten i området bestod av sandig morän, ställvis gick också berg upp i dagen. Berggrunden utgjordes främst av gnejs men övergick i granit i områdets östra delar (SGU kartvisare).

Mellan de fyra mindre nordvästliga delområdena och det större sydöstliga området gick riksväg 26, Nissastigen. De områden som låg närmast skidanläggningen och dess byggnader var till stora delar redan exploaterade. Detsamma gällde de ytor som låg runt rastplatsen intill Nissastigen (figur 3–6 och bilaga 1).

Västra delarna av utredningsområdet ingick i naturreservat Isaberg. Det bildades 1968 till förmån för friluftslivet (Ramnemo 2000).

Fornlämnings- och kulturmiljö

Utmed Nissan och vattensystemen intill denna finns ett stort antal förhistoriska boplatser registrerade, främst från stenålder. De som befinner sig närmast det nu aktuella utredningsområdet är dels boplat L1972:4193 som ligger omkring 600 meter i nordöstlig riktning i norra delen av Svartevik, dels boplat L1973:7141 som ligger på Lillö drygt 2 kilometer söderut i Vikaresjön. På den förstnämnda, som ligger på en badplats, har flera flintor påträffats och vid provstick fann man också något som kan vara ett äldre kulturlager (Fornsök). Omkring 400 meter norrut från denna boplat har en flintyx hittats, L1972:4832, och 500 meter österut ett flintaspån, L1972:4833. Båda är funna på det som idag är en golfbana. Inom den sistnämnda boplaten på Lillön har en stor mängd flinta plockats under första hälften av 1900-talet, bland dem en pilspets, av gul-brun karaktär troligen så kallad Limhamnsflinta (Fornsök). Sammanlagt visar detta på att människor rört sig och verkat utmed Nissan under stenålder.

Förutom stenålder finns i närområdet också lämningar i form av gravar från järnålder. Intill den tidigare beskrivna stenåldersboplaten i Svartevik finns enstensättning, L1972:4512, och strax norr om den ett gravfält, L1972:4201, som innehåller femstensättningar. Längre norrut, på den höjdrygg som löper parallellt utmed Nissastigen, ligger ytterligare fem ensamliggande stensättningar.

I övrigt är det framförallt något yngre lämningar som är synliga i närområdet. Under utredningen, steg 1, påträffades en kolbotten efter en resmilla och ytterligare 10 stycken kolbottnar kunde registreras under föreliggande utredning. Dessa hör med största

sannolikhet samman med bruket i Nissafors, som ligger omkring 1,5 kilometer nordöst om Isaberg.

År 1725 fick hovrättsrådet Nicholaus Silferskiöld och brukspatronen Johan Camitz privilegium av Kungliga Bergskollegiet att inrätta Nissafors bruk och sommaren 1726 startade bruket upp sin verksamhet (Kallerskog 2009 och där anförda referenser). En stångjärnshammare anlades utmed Nissan väster om bron som idag passerar ån och en manufakturhammare anlades öster om bron. Enligt räkenskaperna från sent 1800-tal producerade Nissafors den största volymen av stångjärn och annat smidesjärn bland länets järnbruk. 1906 upphörde driften vid bruket.

För att hålla dessa anläggningar igång krävdes dels vattenkraft, vilket Nissan med byggda dammar gav, dels malm som till största delen togs från Taberg. Det fanns dock en inmutningsrätt på sjö-malm i sjöarna i trakten. I Rasjö i Bondstorp framställdes tackjärn ur Tabergsmalmen som sedan transporterades de 2,5 milen till Nissafors, där det färskades, vilket betyder att kolhalten sänktes så att järnet gjordes smidbart. Färskningen gjordes vid en stångjärnshammare och slutprodukten var alltså stångjärn. En manufakturhammare kan sägas vara ett mellanstadium mellan hantverk och en utvecklad fabriksdrift som tillverkar järnvaror.

Förutom vattenkraften och malmen krävdes för tillverkningen av dessa produkter en stor mängd kol. Kol kan inte transporteras några längre sträckor, då det är sprött och lätt "skakar sönder" under

Figur 7. Kolning vid Nissafors. Foto ur: *Bilder från Öreryd* av Öreryds hembygdsförening.

Figur 8. Veden reses till en mila. Vid Nissafors. Foto ur: *Bilder från Öreryd* av Öreryds Hembygdsförening.

frakt. Därför kan vi än idag se en stor mängd kolbottnar runt våra äldre bruk. Kolbottnarna är lämningarna efter kolmilor, i vilka den stora mängd kol producerades som höll bruken igång. Så är även fallet i skogen runt Nissafors och som också har bekräftats vid vår utredning, se vidare under ”Resultat”.

På äldre kartor över Nissafors järnbruk syns de byggnader där kolet förvarades, benämnda *kåhlbod* och *kolhus* (Kallerskog 2009).

Här ska också nämnas att det öster om utredningsområdet, även detta utmed Nissan, finns ännu en lämning registrerad benämnd hammare/smedja; L1970:1623. Den är inte lika välkänd och har inte heller haft en så omfattande produktion som bruket Nissafors. Men platsen där rester efter ett dammfäste kan ses, har tidigare kallats för ”Hammarfallet” och på platsen har även fynd av järnslag gjorts (Fornsök).

Tidigare undersökningar

Inför den nu aktuella utredningen hade tidigare en utredning steg 1 gjorts. Den utfördes genom kartanalys och inventering i april 2021 (Vestbö Franzén 2021). Vid den insatsen dokumenterades en kolbotten, dessutom förordades en steg 2-utredning av en möjlig fornlämning samt de lämpliga boplatslägen som nu har utretts vidare. Kartanalysen visade att området under nyare tid har utgjorts av skogsmark och skogsbete.

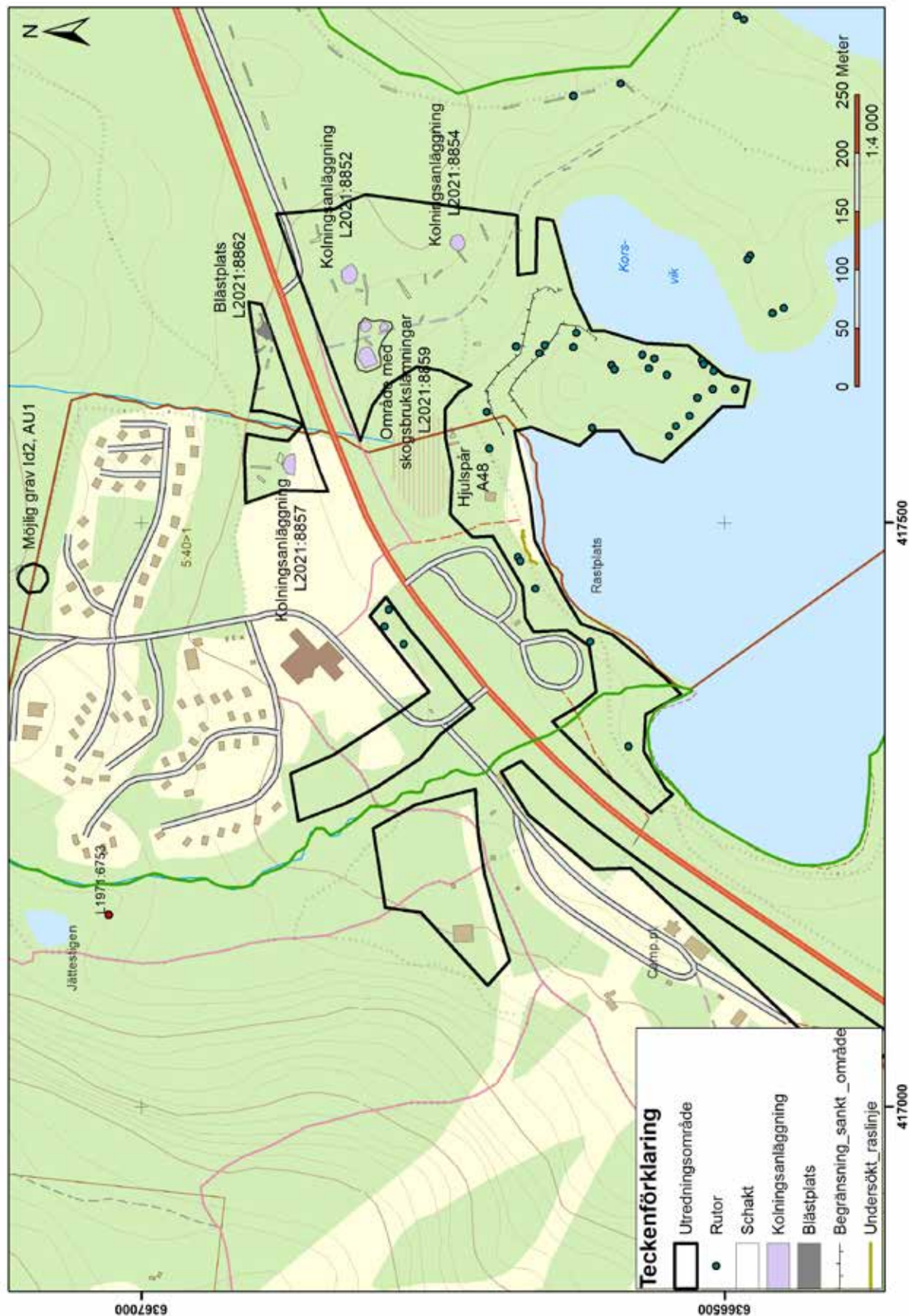
År 2011 genomfördes också en utredning, steg 1, det vill säga genom inventering och kartanalys, i området (Nordman 2011). Den då aktuella ytan låg till största delen i området mellan stugbyn och campingen. Vid det arbetet registrerades en tjärgrop, L1971:6753 (figur 1). Dessutom förordades en steg 2-utredning av två ytor som bedömdes som lämpliga boplatslägen. Dessa områden är idag exploaterade, utan att någon utredning steg 2 har genomförts (bilaga 1)!

Resultat

Sökschaktning

Då det fortfarande stod skog i området ställdes vi inför vissa svårigheter vid sökschaktningen, framförallt i den yngre täta planteringen (figur 2). Men vi fick, efter kontakt med ansvariga på Isaberg Mountain resort, klartecken att med hjälp av grävmaskinen lägga ner mindre träd där vi ville komma åt att gräva ett schakt. Vi valde dock att hålla oss utmed framkomliga vägar/stigar samt inom de ytor som bestod av äldre, mer glesbevuxen skog.

I Länsstyrelsens förfrågningsunderlag uppmärksammades vi på att vi inte kunde använda oss av maskin inom naturreservatet i västra delarna av utredningsområdet, där valde vi istället att lägga ett antal provrutor (figur 9). Dessutom var, som tidigare beskrivits, stora ytor redan exploaterade med tillhörande kablar och ledningar varför även dessa fick undantas från sökschaktningen. För en plan över redan använda ytor se bilaga 1.

Figur 9. Plan som visar var schakt och rutor grävdes, samt lägen för de framkomna lämningarna. Den gröna linjen mitt i planen visar gränsen för Isabergs naturreservat. I högra kanten kan också gränsen till Ettös naturreservat ses. (På planen syns också de schakt och rutor som gjordes under den parallella utredningen rapport 2022:04, öster om).

Under sökschaktningsarbetet påträffades inga förhistoriska lämningar. På ytan strax norr om badplatsen framkom dock fyra parallella, långsmala rännor A48 (figur 9–11). Vi bedömde dessa som hjulspår och att de troligen är resterna efter en mindre bruksväg, de kan eventuellt ha ett samband med kolningen i området.

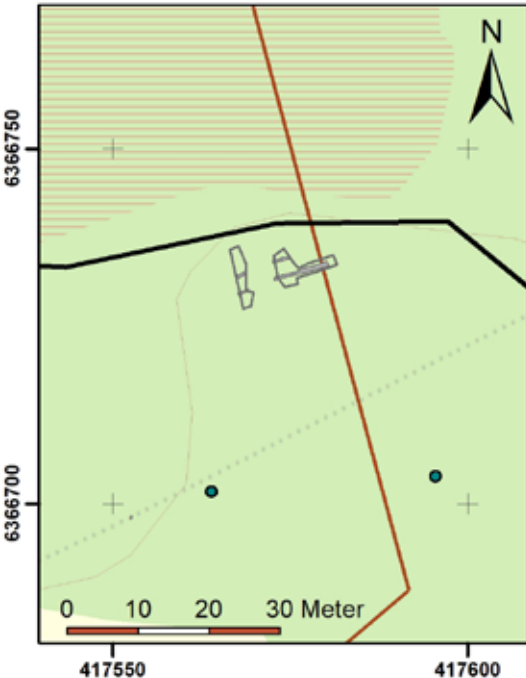
Provrutsgrävning

Syftet med provrutsgrävningen var att söka artefakter som kunde kopplas samman med stenålder så som flinta eller bearbetad kvarts. Lägen för boplatser från den här tidsperioden är till största delen vattenanknutna och som redogjordes för under "Fornlämnings- och kulturmiljö" finns flera spår av den tidsperioden i närheten av utredningsområdet. Därför valde vi att främst lägga rutorna invid vikar eller stränder till Algutstorpasjön. Dessutom fanns ytor som vi har tolkat det, tidigare har utgjorts av en vattenspegel, men som idag är mer av ett sankt område och där vi också grävde några provrutor (figur 9 och 13).

Inom den yta som tillhör Isabergs naturreservat eller där marken redan var ianspråktagen, valde vi också att gräva ett antal provrutor (figur 9).

Provrutorna var 0,6 × 0,6 meter och 31 till antalet. De var 0,2–0,35 meter djupa och fyllningen bestod främst av sandig silt, ställvis med inslag av grus. Till största delen skärslevade vi oss genom materialet. I vissa av rutorna sållade vi även fyllningen. I ett par av rutorna, som låg på udden mellan badplatsen och Korsvik vattensållades också fyllningen (figur 12).

Under provrutsgrävningen påträffades inget som visade på mänsklig verksamhet i utredningsområdet under stenålder.

Figur 10–12. Överst en plan som hjulspåren med tillhörande schakt. Under denna ett foto på hjulspåren från, taget från öster. Längst ner en arbetsbild på Lotten Haglund som vattensållar.

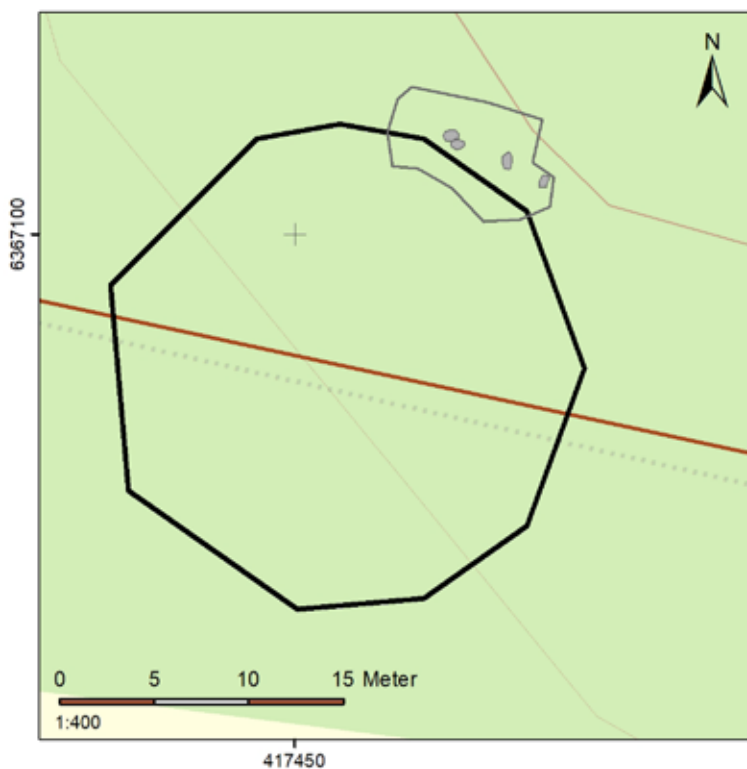

Figur 13. Det område som troligen varit vattenfyllt tidigare och där vi därför valde att gräva några provrutor, se även figur 9.

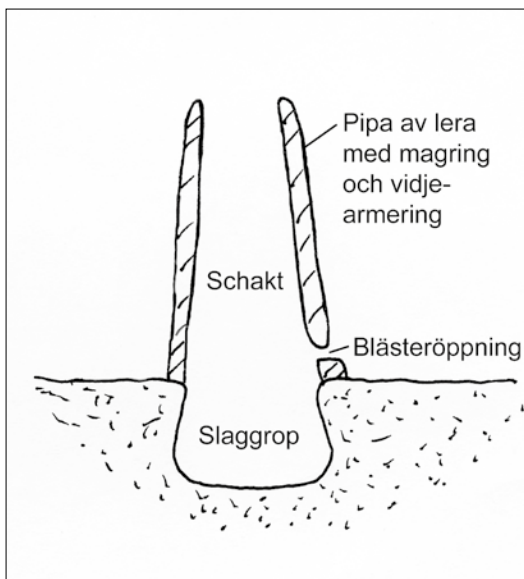
Möjlig fornlämning, Id 2 från AU steg 1

Under utredningen som utfördes genom inventering under våren 2021 påträffades en anläggning som kunde utgöra resterna efter en grav, i form av en stenkrets eller domarring (figur 14–15). Läget för en grav var bra, då stenarna låg i ett platåläge i en västsluttning. För att klargöra om så var fallet banade vi av en yta omkring det som eventuellt kunde vara resta stenar. Här fick vi anpassa oss efter de träd som stod på platsen.

Kontinuerligt under detta arbete söktes också ytan över med metalldetektor men endast sentida skräp som hållare för värmeljus

Figur 14–15. Över: plan över den möjliga fornlämningen med tillhörande schakt. Stenarna i grått. Under: Arbetsbild, Lotten Haglund metalldetekterar vid avbanningen.

Figur 16–18. Överst: skiss på en schaktugn. Mellan-bilden: härden A31, foto från väster. Nederst: översikt över området med härden i förgrunden och varpet i bakgrunden. Foto från öster.

påträffades under detta arbete. Vi fann inte heller något annat, likt kantkedjor eller spår efter brandgropar med kol och brända ben, som visade på att stenarna hörde till en grav. Därför anser vi att stenarna kan avskrivas som möjlig fornlämning.

Lämningar efter kolning

Under utredningen påträffades sex kolninganläggningar i form av kolbottnar efter kolmilor, för beskrivning av dessa se figur 22.

I samtliga fall rörde det sig om runda kolbottnar, det vill säga efter resmilor. De brukar allmänt räknas som något yngre än liggmilorna, som lämnar spår av kvadratiska eller rektangulära kolbottnar, men här finns också en viss överlappning. Samtliga kolanläggningar inom utredningen har tolkats som övrig kulturhistorisk lämning.

Som beskrivs i kapitlet "Fornlämnings- och kulturmiljö" fanns i närområdet till Isaberg bland annat Nissafors bruk som krävde en stor mängd kol för sin verksamhet och det är därför högst troligt att kolet var ämnat för produktionen där.

I det stora hela såg de kolbottnar som har dokumenterats i Isabergsområdet ut som de brukar göra även på andra platser runt om i länet. Det fanns dock en liten detalj som inte är så vanlig och det var att det intill två av kolbottnarna (L2021:8852 och L2021:8854) även låg ett mindre röjningsröse. Dessa har vi tolkat för samman med anläggandet av kolmilan. Det var av stor vikt att ha plan mark under botten på milan, så att det gick att få ytskiktet riktigt tätt. Om syre kom in under kolningen var det risk att veden brann upp istället för att omvandlas till kol och då var allt arbete förgäves. Därför troligen dessa röjningsrösen efter upprensning av sten.

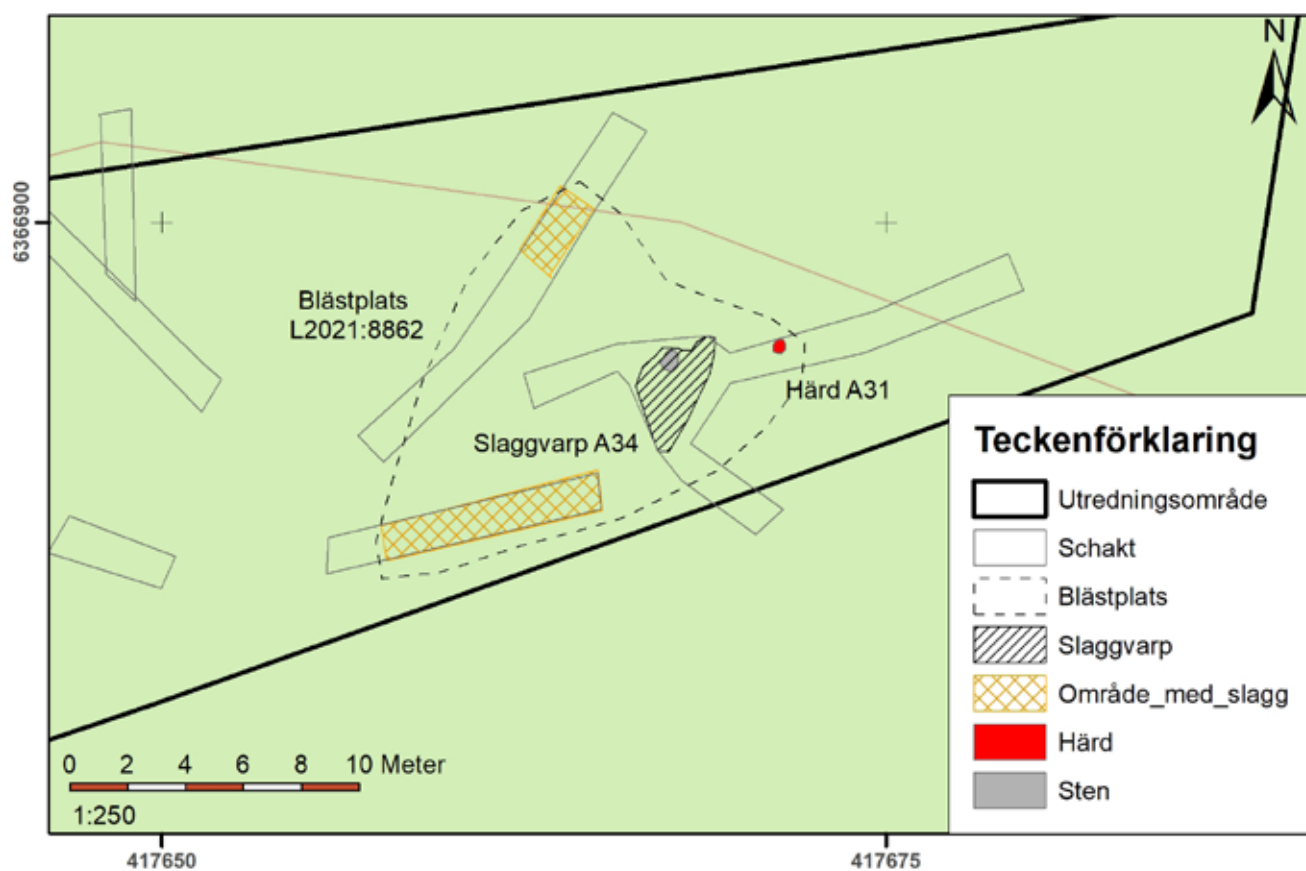
Blästplatsen, L2021:8862

När vi sökschaktade på en höjd strax norr om Nissastigen fick vi först fram en härd (A31), sedan kom också slagg i den underliggande alven i schaktet strax intill och därefter en svag upphöjning fylld med slagg vilket visade sig vara ett slagghvarp (A32) (figur 17–20). Slaggen var av den typen som ibland benämns "stearinslagg" och som hör samman med den äldre typen av järnframställning, så kallat blästbruk. I slagghvarpet låg också en sten.

Ingen av anläggningarna är undersökt, då det inte ingår i en utredning, men utifrån slaggens utseende samt en liten bit förslaggad lera kan vi konstatera att vi troligen har med en förhistorisk eller medeltida anläggning att göra. Den förslaggade leran visar att en bläst- eller schaktugn stått på platsen. Hur den kan ha varit uppbyggd kan ses i figuren till vänster (figur 16). Det är alltså från ett cylinderformat schakt likt detta som lera bör komma. Eventuellt kan det som vi bedömde var en härd, A31, istället utgöra en slagghvarp som legat under själva ugnen. För att säkerställa detta krävs dock vidare undersökning av anläggningarna.

Figur 19–20. Till vänster. Slaggvarpet med stenen. Foto från nordväst. Nedan: Plan med framkomna lämningar inom blästplatsen.

Runt Jönköping och framförallt i området runt Axamo väster om staden har Jönköpings läns museum undersökt ett flertal blästugnar. De har till största delen daterats till yngre järnålder eller medeltid. Men söder om Jönköping har också ett par järnframställningsugnar undersökts vilka har varit äldre och fått dateringar som ligger i förromersk och romersk järnålder (Kristensson 2007). Den blästugn som undersöktes senast av läns museet låg nordväst om Jönköping i Bankeryds socken och var från tiden runt Kristi födelse (Gustafsson 2018). Vi har med andra ord inga anläggningar av den här typen som har undersökts i sydvästra delen av länet, vilket gör att den är extra intressant.

Fynd

Vid utredningen tillvaratogs en bit lerklinad ugnsvägg samt slagg som framkom vid schaktningen intill slaggvarpet, F1–2 (figur 21).

Utvärdering av undersökningsplanen

Syftet med föreliggande arkeologiska utredning var att ta reda på om det fanns fornlämningar inom det aktuella området som skulle komma att beröras av den planerade bebyggelsen. Dessa mål anser vi har uppfyllts.

Undantag från sökschaktningen gjordes av de ytor som redan hade tagits i bruk (bilaga 1). Dessutom gjorde den täta skogen inom vissa ytor att vi inte kunde lägga sökschakt lika tätt som brukligt. Då det inte påträffades några förhistoriska boplatslämningar i övrigt anser vi trots detta att området är färdigschaktat.

Fynd nr	L nr	Material	Sakord	Beskrivning	Vikt	Antal	Kommentar
56740:1	L2021:8862	Lera	Ugnsvägg	Förslaggad lera	14 g	1	Påträffades vid schaktning inom blästplats L2021:8862
56740:2	L2021:8862	Slagg	Slagg	Slagg, några med avtryck efter kol. Vissa bitar mer roströda och magnetiska.	1023 g	12	Påträffades vid schaktning inom blästplats L2021:8862

Figur 21. Fyndlista.

Lämn. nr. Anl.nr	Lämningsanläggningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Kommentar
L2021:8852	Kolningsanläggning	Kolbotten efter resmila, rund, 16 m i diam och 0,7 m hög. 3 stybbgropar i N delen 2-4 m långa, 1-1,5 m breda och 0,2-0,4 m djupa. S om kolbotten ligger ett ovalt röjningsröse 3 x 1,5 m och 0,5 m högt med 0,2-0,5 m stora stenar. Troligen från röjning inför anläggandet av kolbotten.	Övrig kulturhistorisk lämning	
L2021:8854	Kolningsanläggning	Kolbotten efter resmila, rund, 12 m i diam och 0,3 m hög. I N begränsningen en ränna 15 m lång, 0,5 m bred och 0,2-0,3 m djup. S om kolbotten ligger ett röjningsröse runt 1,5 m i diam, 0,3 m högt och med stenar i storleken 0,3-0,4 m. Hör troligen till röjningen vid anläggandet av kolbotten.	Övrig kulturhistorisk lämning	
L2021:8857	Kolningsanläggning	Kolbotten efter resmila, rund, 18 m i diam och 0,3 m hög. I NV två stybbgropar 2-2,5 x 1,5 m och 0,3-0,5 m djupa.	Övrig kulturhistorisk lämning	Endast halva anläggningen bevarad, övrigt är bortschaktat.
L2021:8859	Område med skogsbrukslämningar	Område med skogsbrukslämningar 45 x 15-25 m (Ö-V) bestående av 3 kolbottnar efter resmilor. Kolbottnarna är 10-18 m i diam och 0,3-0,7 m höga. Omges av rännor 1-15 m långa, 0,5-2 m breda och 0,2-0,4 m djupa. En kolbotten har fyra stybbgropar 2-4 m långa, 1,5 m breda och 0,3-0,4 m djupa.	Övrig kulturhistorisk lämning	
L2021:8862	Blästplats	Blästplats cirka 15 x 5-10 m (NÖ-SV) bestående av ett slagghvarp och en hård. Slagghvarpet är så långt det är framschaktat 4 x 2 m (N-S) och 0,1 m högt. Bland slaggen framkom också fragment av ugnsväggar. I N delen av varpet låg en sten. Hården ligger 2 m Ö om varpet, är rund 0,5 m i diam med en fyllning av sotig, silt, kolinslag samt stenar i storleken 0,1-0,12 m. Runt anläggningarna påträffades vid schaktning spridd slagg, se figur xx.	Fornlämning	Inom blästplatsen låg A31 hård och A32 slagghvarp.
A48	Färdväg	Spår av äldre väg i form av hjulspår. 2-8 m långa, 0,35-0,4 m breda och intill 0,05 m djupa. Skålformad bottenprofil med fyllning av grå, lite sotig silt med kolförekomst.	Ingen antikvarisk bedömning	Utgår. Från mindre bruksväg, kan ev. ha ett samband med kolningen i området.

Figur 22. Anläggningstabell.

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning görs utifrån Riksantikvarieämbetets praxis för tillämpning av kulturmiljölagen (KML). Lämningstyperna och deras bedömning redovisas i den så kallade *Lämningstypistan* som är upprättad och ajourhållen av Riksantikvarieämbetet. Länsstyrelsen gör den slutliga bedömningen inom ett uppdrag.

Fornlämning

Fornlämning är en lämning som är skyddad enligt kulturmiljölagen. För att kunna bedömas som fornlämning måste den vara äldre än 1850. Tre kriterier måste också vara uppfyllda; det ska vara en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning.

Övrig kulturhistorisk lämning

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel fyndplats eller plats med tradition.

Möjlig fornlämning

Möjlig fornlämning anges för lämningar som kräver vidare utredning för att den antikvariska bedömningen ska kunna fastställas. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte kunnat fastställa lämningens utbredning.

Ingen antikvarisk bedömning

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller helt förstörda. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält, kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

Ej fastställd

Den antikvariska bedömningen har inte fastställts. Avser till exempel boplatsslägen där en arkeologisk utredning steg 2 krävs för att eventuellt kunna finna spår som inte är synliga ovan mark.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-5192-2021
Länsstyrelsens beslutsdatum: 2021-09-09
Jönköpings läns museums dnr: 2021-148
Beställare: Stiftelsen Isabergstoppen
Fält- och rapportansvarig: Anna Ödeén
Rapportgranskning: Mikael Nordström
Fältpersonal: Lotten Haglund, Susanne Halti-
ner Nordström och Anna Ödeén
Fältarbetstid: 2021-10-28–2021-11-09
Län: Jönköpings län
Kommun: Gislaveds kommun
Socken: Norra Hestra och Öreryd socken
Fastighetsbeteckning: Vik 1:97, Bjärsved 5:40 och
Alabo 3:1
Belägenhet: Ekonomiska kartans blad 63E
6bN
Koordinater: N:6366718 E:417514
Koordinatsystem: Sweref 99 TM
Höjdsystem: RH 2000
Undersökningsyta: 10 hektar
Fornlämningsnummer: L2021:8852, L2021:8854,
L2021:8857, L2021:8859 och
L2021:8862
Fornlämningstyp: Kolningsanläggning, område
med skogsbrukslämningar och
blästplats
Tidsperiod: Blästplatsen odaterad, övriga
nyare tid
Fynd nr. 56740:1-2
Tidigare undersökningar: AU1 dnr 2021-3

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum (JLM)

Riksantikvarieämbetet, Stockholm (RAÄ)

Kulturmiljöregistret, Fornsök: <https://app.raa.se/open/fornsok/>

Referenser på webben

Sveriges geologiska undersökning (SGU)

Kartvisare: <https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-berg-50-250-tusen.html>

Tryckta källor och litteratur

Gustafsson, Jörgen. 2018. *Väg 26/47 Risbrodammen - Månseryd. Arkeologisk förundersökning av lägenhetsbebyggelse RAÄ-nr Bankeryd 42:1, samt nypåträffat gravfält RAÄ-nr Bankeryd 167, boplatsslämningar, RAÄ-nr Bankeryd 117:1, 165, 166 samt en blästbrukslämning, RAÄ-nr Bankeryd 164, inför ombyggnad av Rv 26/47, Bankeryd socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län.* Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2018:46. Jönköping

Kallerskog, Linnéa. 2009. *Nissafors Bruk. Arkeologisk utredning, etapp 1, med anledning av planerat minikraftverk inom Nissafors Bruk, RAÄ 127, Källeryds socken, Gnosjö kommun.* Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2009:96. Jönköping.

Kristensson, Anna. 2007. *Tidig järnhantering i södra Vätterbygden. Öggestorp & Rogberga. Vägar till småländsk förhistoria.* Jönköpings läns museum. Jönköping.

Nordman, Ann-Marie. 2011. *Isaberg. Arkeologisk utredning etapp 1, inför exploatering inom Vik 1:97, Norra Hestra socken samt Bjärsved 5:40, Öreryds socknen, Gislaveds kommun.* Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2011:65. Jönköping.

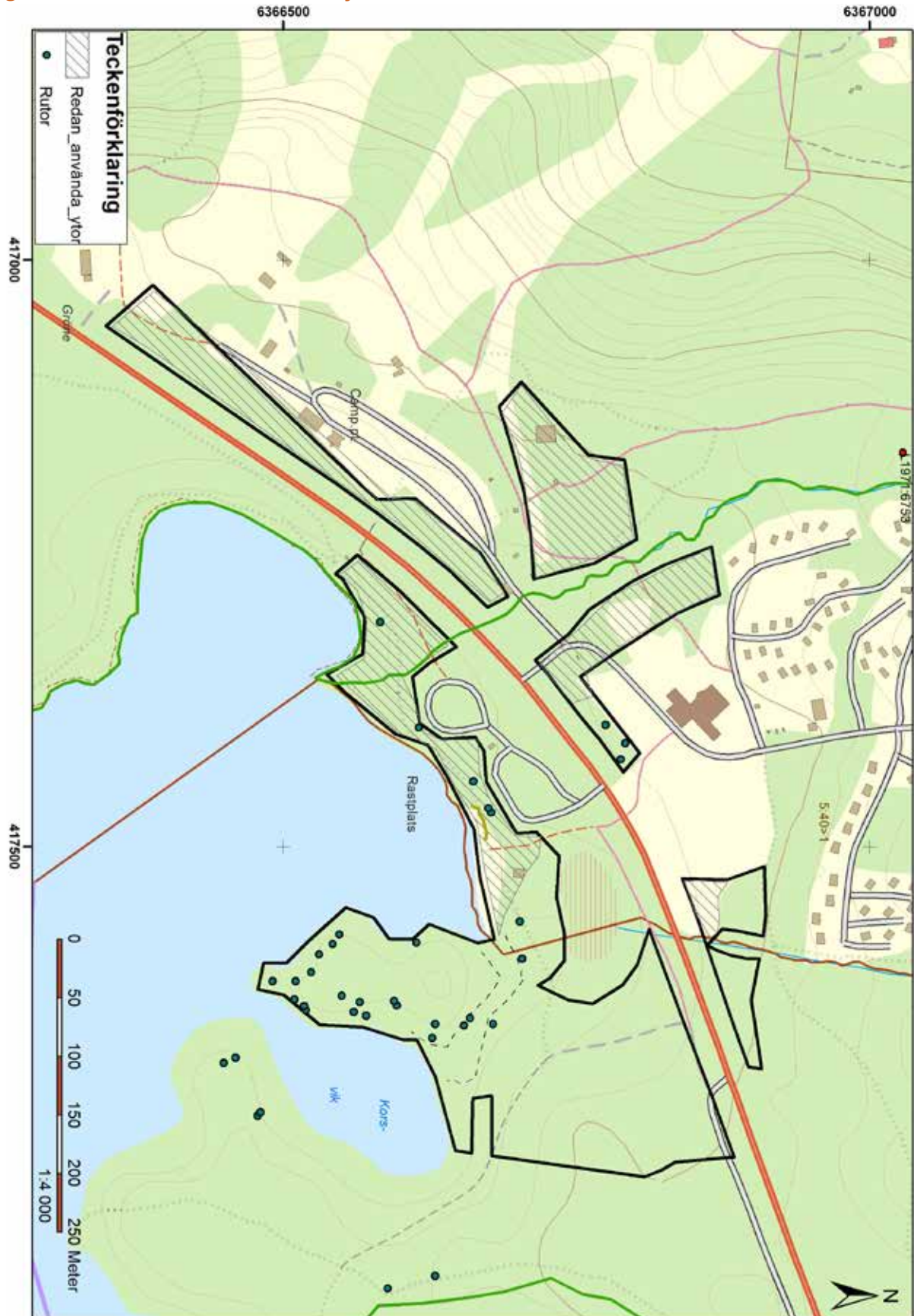
Ramnemo, David. 2000. *Krönika. Norra Hestra socken, nittonhundratalet.* Hestra.

Vestbö-Franzén, Ådel. 2021. *Vid Isabergs fot. Arkeologisk utredning, steg 1, i samband med detaljplanearbete av Isabergstoppen, fastigheterna Vik 1:97, Bjärsved 5:40 och Alabo 3:1, Norra Hestra och Öreryds socknar, Gislaveds kommun, Jönköpings län.* Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2021:10. Jönköping.

Ödeén, Anna. 2022. *Alabo 3:1. Arkeologisk utredning, steg 2, inför byggnation av skidanläggning för längdspår inom fastigheten Alabo 3:1, Öreryds socken i Gislaveds kommun, Jönköpings län.* Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2022:04. Jönköping.

Öreryds Hembygdsförening. 1990. *Bilder från Öreryd. Utgiven av Öreryds Hembygdsförening.*

Bilaga 1. Plan med redan använda ytor

Plan som visar de ytor som redan var använda eller exploaterade inom den aktuella utredningsytan. De användes för lekplats, grillplats, vägar, byggnader intill badplatsen, "tree-top-adventure" med mera. Den gröna gränsen mitt i området visar utbredningen av Isaberg naturreservat. I högra kanten kan man också se gränsen till Ettös naturreservat.

Stiftelsen Isabergstoppen planerar att anlägga ett nytt sportcenter och med anledning av det har en arkeologisk utredning gjorts i området.

Det som vi fann under den insatsen var bland annat lämningar vilka har ett samband med Nissafors bruk, som ligger strax norr om Isaberg. Det rörde sig om kolbottnar efter milor, där det mycket viktiga kolet producerades till bruket.

Desutom fann vi lämningar efter en äldre typ av järnframställning, den som kallas för blästbruk. De blästlämningar vi påträffade är inte daterade i nuläget men bör höra hemma i järnålder eller i medeltid.

